

NAŠA NEMOC

Ponaučenia o slobode
podľa nemocničného denníka

TIMOTHY SNYDER

premedia

TIMOTHY SNYDER V SLOVENČINE

Krvavé územie. *Európa medzi Hitlerom a Stalinom*

Čierna zem. *Holokaust ako história a varovanie*

O tyránii. *Dvadsať ponaučení z 20. storočia*

Cesta do neslobody. *Rusko, Európa, Amerika*

NAŠA NEMOC

Ponaučenia o slobode
podľa nemocničného denníka

TIMOTHY SNYDER

Z angličtiny preložil Igor Otčenáš

premedia

Timothy Snyder
NAŠA NEMOC

Copyright © by Timothy Snyder, 2020
Translation © Igor Otčenáš, 2020
Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2020
All rights reserved
ISBN 978-80-8159-849-4

Lebo teraz vidíme v zrkadle, v záhade,
ale potom tvárou v tvár; teraz poznávam
z čiastky, ale potom poznám dokonale,
tak ako som aj ja poznaný.

1. LIST KORINŤANOM, 13, 12

Obsah

<i>Prológ: Samota a solidarita</i>	9
<i>Úvod: Naša nemoc</i>	18
1. ponaučenie: Zdravotná starostlivosť je ľudské právo	24
2. ponaučenie: Obroda sa začína u detí	61
3. ponaučenie: Pravda nás oslobodí	79
4. ponaučenie: Malo by to byť na lekároch	106
<i>Záver: Naša liečba</i>	128
<i>Epilóg: Hnev a empatia</i>	135
<i>PodĎakovanie</i>	139
<i>Poznámky</i>	141

PROLÓG

Samota a solidarita

Ked' ma o polnoci priviezli na pohotovosť, použil som pri opise svojho stavu lekárovi slovo *malátnosť*. Bolela ma hlava, chveli sa mi ruky a nohy, kašľal som a sotva som sa dokázal pohnúť. Podchvíľou sa ma zmocňovala triaška. Deň, ktorý sa sotva začal, 29. december 2019, mohol byť mojím posledným. Na pečeni som mal absces veľký ako bejzbalová loptička a infekcia sa mi už rozšírila do krvi. Ale v tej chvíli som o tom nevedel, len som si uvedomoval, že je so mnou niečo v zásadnom neporiadku. *Malátnosť*, samozrejme, znamená slabosť a únavu, pocit, že nič nefunguje a nič sa s tým nedá robiť.

Malátnosť pociťujeme, keď sme nemocní. *Malátnosť* a *nemoc* sú starosvetké výrazy a v časoch americkej vojny za nezávislosť sa používali v sú-

vislosti s chorobami i tyraniou. Po bostonskom masakri vyzýval jeden z miestnych prominentov na skoncovanie s „národnou a koloniálnou nemocou“. Otcovia-zakladatelia písali o malátnosti a nemoci, keď prišla reč na ich vlastné zdravie i na republiku, ktorú založili.

Táto kniha je o nemoci – nie mojej vlastnej, hoci práve s jej pomocou som jej porozumel, ale o našej spoločnej americkej: výraz „naša verejná nemoc“ som si požičal od Jamesa Madisona. Naša nemoc je fyzická choroba a politické zlo, ktoré ju obklopuje. Sme nemocní tak, že nás to stojí slobodu, a neslobodní tak, že nás to stojí zdravie. Naša politika je príliš o prekliatí bolesti a primálo o požehnaní slobodou.

Keď som koncom minulého roka ochorel, prišla mi na um sloboda. Ako historik som dvadsať rokov písal o zverstvách dvadsiateho storočia, ako boli etnické čistky, nacistický holokaust a sovietsky teror. Donedávna som premýšľal a hovoril o tom, ako sa v súčasnosti história bráni tyranii a chráni slobodu pre budúcnosť. Vo svojej ostatnej prednáške som hovoril o tom, ako sa Amerika stala slobodnou krajinou. Celý večer som pretrpel, ale prednášku som dokončil a až potom som šiel do nemocnice. A nasledujúce udalosti mi pomohli hlbšie sa zamyslieť nad slobodou a Amerikou.

Keď som 3. decembra 2019 prednášal v Mníchove, mal som zápal slepého čreva, čo si nemeckí

lekári nevšimli. Slepé črevo mi prasklo a nainfikovalo pečeň. Čo zase prehliadli americkí lekári. Preto som sa 29. decembra ocitol na pohotovosti v New Havene v Connecticute: v mojom krvnom obeh sa veselo premávali baktérie, ale ja som stále myslel na slobodu. Od decembra 2019 do marca 2020 som prešiel piatimi nemocnicami, v ktorých som si robil poznámky a skice. Keď som sa nedokázal ani pohnúť a telo som mal pripútané k infúziám, poľahky som prišiel na to, že sloboda a zdravie spolu súvisia.

Keď si listujem vo svojich nemocničných denníkoch, poffkaných solným roztokom, liehom a krvou, uvedomujem si, že v častiach napísaných v New Havene v posledných dňoch roka sú koncentrované najsilnejšie emócie, ktoré ma krok od smrti vlastne zachránili. Prežil som vďaka návalom hnevu a krehkej empatii, čo ma provokovalo nanovo premýšľať o slobode. Prvé slová, ktoré som si v New Havene zapísal, boli: „len hnev, čistý hnev“. Tvárou v tvár smrteľnej nemoci som nič jasnejšie a intenzívnejšie ako hnev necítil. Vďaka nemu som dokázal prežiť nemocničné noci, bol mojou pochodňou, planúcou v temnote, ktorú som dotedy nepoznal.

Po sedemnástich hodinách na pohotovosti som 29. decembra podstúpil operáciu pečene. Keď som

30. decembra skoro ráno precitol na nemocničnom lôžku napichaný na rukách a hrudi infúziami, nedokázal som ani zovrieť päste, len si to predstaviť. Nedokázal som sa podvihnúť na laktóch, len som si to predstavoval. Bol som len jeden ďalší pacient na jednom ďalšom nemocničnom oddelení, jedna z ďalších schránok zlyhávajúcich orgánov, jedno z ďalších riečisk nainfikovanej krvi. Ale tak som to necítil. Sám seba som vnímal ako rozhnevaného človeka neschopného pohybu.

Ten hnev bol krásne čistý, nepoškrvnený nejakým objektom. Nehneval som sa na Boha, lebo to nebola jeho chyba. Nehneval som sa na lekárov a sestričky, tie nedokonalé bytosti v nedokonalom svete. Nehneval som sa na chodcov, ktorí si bezstarostne vykračovali po meste, keď som ich pozoroval zo svojej kobky zhúžvaných nemocničných prikrývok a pokrútených infúzií, ani na poslíčkov plieskajúcich dvermi ani na vytrubujúcich šoférov nákladiakov. Nehneval som sa ani na baktérie, ktoré si hodovali na mojej krvi. Môj hnev nebol namierený proti ničomu. Hneval som sa na svet, v ktorom som nebol.

Hneval som sa, lebo som bol. Ten hnev ma navesietil v inom profile. „Tieň samoty je jedinečný,“ zapísal som si záhadne do denníka. Moje neuróny sa práve začali žeraviť. Na druhý deň, 31. decembra, sa moja myseľ začala spamätávať zo sepsy a sedatív. Chvíľami som už dokázal premýšľať viac

než pár sekúnd. Moja prvá rozvinutá myšlienka bola o jedinečnosti. Nikto iný nepodstúpil v živote to, čo ja, nikto iný neurobil rovnaké rozhodnutia. Nikto netrúfal silvestrovský večer presne v takejto ťaživej situácii a s takými istými emóciami.

Chcel som, aby ma hnev zodvihol z postele a preniesol do nového roka. V duchu som videl, ako sa rozkladá moje mŕtve telo. Tá predvídateľnosť hnitia bola strašná. Je to rovnaké u každého, kto žil svoj život. Mne však išlo práve o nepredvídateľnosť, o moju vlastnú nepredvídateľnosť a môj vlastný kontakt s nepredvídateľnosťou iných.

Niekoľko nocí bol hnev mojím životom. Bol tu a teraz a ja som chcel viac toho tu a viac toho teraz. Túžil som na lôžku po pár ďalších týždňoch a po nich ešte po ďalších, keď by som už nevedel, čo by sa stalo s mojím telom, čo by sa odohrávalo v mojej mysli – no vedel by som, že ten človek, ktorý cíti a premýšľa, som ja. Smrť by vypla moje vnímanie toho, ako by veci mohli a mali byť, vnímanie možného a krásneho. Ako som si zapísal do denníka, môj hnev bol namierený proti *tomu ničomu*, „tomu konkrétnemu ničomu“.

Hnev mnou lomcoval len občas pár minút a prinášal mi pocit tepla a svetla. Aj napriek horúčke moje telo obvykle pociťovalo chlad. Tam na nemocničnom lôžku v silvestrovský večer som chcel, aby vyšlo slnko, a to priamo u mňa v izbe. Chcel som ho cítiť na pokožke. Po troch dňoch triašky som

potreboval viac než vlastné teplo, ktoré unikalo cez tenké prikrývky, zhúžvané okolo infúzií v mojej hrudi a ruke. Zimný úsvit v Novom Anglicku skrz hrubé okno nestojí za veľa; žil som v symboloch a nádejach.

Nechcel som, aby pochodeň v mojej hlave bola osamoteným svetlom. A nebola. Prichádzali za mnou návštevy. Moja žena rozťahla závesy a do miestnosti vstúpil kalný nový rok. Potom prišli aj ďalší návštevníci a ja som bol zvedavý, ako budú reagovať na moju bezmocnú osobu, ale to som nezistil. Spomínam si, že niektorí moji starí priatelia, ktorí ma prišli pozrieť, si mysleli, že návštevy pomáhajú pacientovi rýchlejšie sa uzdraviť. NePOCHYBNE majú pravdu: zdravie je vecou toho byť pospolu, na jeden a sto spôsobov.

Návšteva nám pomáha byť osamotení. Byť solidárne pospolu umožňuje pokojný návrat do samoty. Už samotný príchod mojich priateľov vo mne vyvolával spomienky, reťaz asociácií z našej minulosti. Spomínam si na chvíľu, keď si aj jedna moja priateľka osvojila ten pragmatický názor, prečo sa majú pacienti navštevovať: pred mnohými rokmi som ja sedel na peľasti jej nemocničnej postele, keď bola chorá a tehotná, dokonca v tej istej nemocnici, v ktorej som teraz ležal. Prišli mi na myseľ jej deti a potom moje. A s tým splynul iný pocit: krehká empatia.

Ten hnev, to som bol čistý ja, moja túžba byť zdravý, nie tieň seba samého, túžba pozviechať sa na nohy, a nie podľahnúť rozkladu. Nebol namierený proti ničomu okrem celého vesmíru a jeho zákonom neživota. Jednu-dve noci som žiaril vo svojom vlastnom svetle.

Potom ma pomaly a nežne zasiahol druhý pocit, ktorý vo mne pretrval iným spôsobom: pocit, že život je pravdivý len potiaľ, pokiaľ nie je iba o mne. Podobne ako hnev aj tento pocit sa u mňa objavil vo chvíli, keď som bol sám, keď som so sebou nedokázal takmer nič urobiť a keď bol celý pocit pohybu iba predstavou v mojej mysli. Vtedy som sa cítil, akoby som bol v zhluke niečoho s inými ľuďmi a prevaloval sa v čase. Keď som sa pokúsil tento pocit naskicovať v denníku, vyšlo mi z toho niečo ako vratký vznášajúci sa dopravný prostriedok. Vyzeralo to trochu ako plť.

Plť možno postaviť postupne z kúskov a kusov. Bol som časťou tej plte tak ako ostatní; vznášali sme sa a strkali do seba na rovnakej vlne, občas bez námahy, občas proti skalám. Ak by sa moje brvno ponorilo hlbšie, plť by stratila smer alebo sa prevrátila. Niektoré brvná plte boli od môjho ďalej, iné zase bližšie. Uvedomil som si, ako sú životy mojich detí spútané s mojím. Nebolo dôležité to, že som odlišný, ale to, že som *ich: ich otec*. Každý

kúsok ich bytia sa spájal s očakávaním mojej prítomnosti. Boli vždy v dotyku so mnou. Ich brvná bol vždy pripútané k môjmu.

Predstavoval som si, čo by sa bezo mňa zmenilo, počnúc denným programom v mentálnom kalendári každého rodiča: futbalový tréning, domáca úloha z matematiky, čítanie nahlas. S bolesťou som si uvedomil, že moja predstava o synovi a dcére bezo mňa je rovnako reálna ako predchádzajúci život s nimi. Pozoroval som vnútorným zrakom, ako sa vyvíja ich život bezo mňa, a potom som si ho prevíjal späť.

Toto vznášajúce sa poznanie, že život nie je môj, táto krehká empatia ma posunuli mimo dosahu smrti. Tento pocit spoločného života sa začal s mojimi deťmi, ale presiahol ďalej k nesúrodému zväzku brvien, z ktorých pozostávala plť. Plahočil som sa a vliekol vpred s každým, s kým som sa poznal a koho som miloval, a ak by som teraz vypadol, dotklo by sa to všetkého. V tomto pocite už vo mne neplanul hnev, ale vznášal som sa, spomínal, meditoval, vcitoval sa.

Ten hnev mi pomohol vidieť seba samého, pomohol môjmu telu a mysli nadobudnúť po šoku odlišný tvar. Empatia ma zaradila medzi iných. V tomto pocite nebolo také dôležité, že som osobitý. Dôležité bolo, že som vnútri iných ľudí, v ich spomienkach a nádejach, že som pomocou vo formovaní ich životov, bójou v búrlivých prieplavoch.

A keďže to už nebol iba môj život, tak ani smrť nebola iba moja. Keď som dospel k tomuto bodu, znovu sa vo mne dvihol hnev. To sa nemalo stať.

Hoci je empatia naskrze iná ako hnev, fungovali spoločne. Každý pocit odhaľoval pravdu, časť mňa samého. Ani jeden z nich sám osebe nestačil, potreboval som jedno i druhé. Aby som sa vystrábil a bol slobodný, potreboval som pochodeň i plť, oheň i vodu, samotu i solidaritu. A nazdávam sa, že čo platí pre mňa, platí aj pre iných.

ÚVOD

Naša nemoc

Keby som zomrel, moja smrť by nebola ničím nezvyčajným, len záznamom v smutnej štatistike. Až príliš veľa Američanov sa v prvých mesiacoch roku 2020 rozlúčilo so životom. Až príliš veľa Američanov je každý mesiac, každý okamih príliš blízko smrti. Hoci nám sľúbili dlhší život, priemerný vek dožitia v našej krajine pretrváva na rovnakej úrovni a za pol desaťročia sa významne nezmenil. Ba v niektorých nedávnych rokoch priemerný vek dožitia Američanov dokonca poklesol.

Začiatok života v tejto krajine je odstrašujúci a neistý. Starostlivosť o budúce matky je celkovo nerovná a značne neproporčná. Černošky a ich deti umierajú pri pôrode častejšie. Úmrtnosť novorodencov je u Afroameričaniek vyššia ako úmrtnosť v Albánsku, Kazachstane, Číne a ďalších asi

sedemdesiatich krajinách. Amerika ako celok si počína horšie ako Bielorusko, väčšina sovietskych a postsovietskych štátov aj Bosna, čudesný výtvar juhoslovanských občianskych vojen – nehovoriac o ďalších štyridsiatich krajinách. Mladosť stratila svoje čaro. Ak sa nič nezmení, dnešní mileniáli budú žiť kratšie, hoci vynaložia na svoje zdravie viac peňazí ako generácia X ich rodičov alebo plodná generácia ich starých rodičov. Život už nie je, čo býval. Belosi v strednom veku v ohromujúcich počtoch páchajú samovraždy a zabíjajú sa drogami. Južanské belošky v strednom veku umierajú ešte skôr, než naplnia svoje životné poslanie.

Náš systém komerčného zdravotníctva, ovládaného súkromnými poisťovňami, regionálnymi skupinami súkromných nemocníc a iných vplyvných organizácií, čoraz väčšmi pripomína nezákonný gambling. Mali by sme si myslieť, že máme zdravotný systém, ktorý náhodou zahrnuje presun bohatstva, no v skutočnosti máme presun bohatstva, ktorý náhodou zahrnuje nejakú zdravotnú starostlivosť. Ak musia mladí dospelí vynakladať na zdravotnú starostlivosť čoraz viac peňazí, ale pritom nie sú zdravší ako staršie generácie, je niečo zle. Ak sa ľudia, ktorí verili vo svoju krajinu, teraz zabíjajú, je niečo zle. Zmyslom medicíny nie je vyžmýkať z chorých tiel počas ich krátkeho života maximálny zisk, ale starať sa o zdravie a slobodu po celý dlhý život.